

УДК 82.01/.09: 165.43

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/29.209299>**Марія ГРАБОВИЧ,***orcid.org/0000-0001-6679-3531*

асистент кафедри англійської філології

Донецького національного університету імені Василя Стуса

(Вінниця, Україна) *gmv78492@gmail.com*

ПОНЯТТЯ АВТОРСЬКОЇ ІНТЕНЦІЙНОСТІ В ГУМАНІТАРНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Інтенційність є ключовим поняттям феноменології; можна стверджувати, що разом із запровадженням цього поняття в Brentano феноменологія і починається як філософська школа. Існують версії феноменології, що не потребують цього терміну, однак більшість авторів, які відносили й відносять себе до феноменології, так чи інакше його використовують. Проте, слід відзначити разюче малу кількість публікацій, експліцитно присвячених цій темі. Тим більше майже не зустрічаються дослідження, в яких би, бодай, помічалася еволюція цього ключового для феноменології поняття, а також розкривалося б значення його трансформації для самої феноменології. І саме розкриття структури інтенційності має забезпечити для феноменології (а також для естетики й культурології) цей вихід. Іншими словами, інтенційність – це концепція, слідує якій можна розкрити конкретні зв'язки між суб'єктом, що пізнає, оцінює, воліє, діє, з навколишнім світом речей, природних і культурних, і з іншими суб'єктами. Феноменологія спочатку позиціювала себе як наука про феномени, про способи явлення речей, а не про речі самі в собі. І під «речами» у феноменології могли розумітися абсолютно різні предмети. У кожному разі, цей заклик став виразом прагнення філософії вийти до чогось справжнього, відмінного як від усередненої зрозумілості повсякденного життя, так і від теоретичних абстракцій. Структура інтенційності, таким чином, передбачає дослідження конкретних, життєвих відносин між суб'єктом і світом. У такий спосіб усувається розрив, прірва між суб'єктивним та об'єктивним: і те, й інше відкривається під кутом взаємопроникнення та нерозривних зв'язків. З цією обставиною пов'язана ще більш радикальна теза щодо підрозділу гуманітарних дисциплін: саме завдяки запровадженню поняття інтенційності усувається відмінність між онтологією та теорією пізнання, оскільки інтенційний акт містить у собі як предметний, так і ментальний, ноетичні компоненти.

Ключові слова: інтенційність, явлення, пізнання, гуманітарні науки, феноменологія.

Mariia HRABOVYCH,*orcid.org/0000-0001-6679-3531*

Assistant Lecturer of Department of Foreign Languages

of Vasyl Stus Donetsk National University

(Vinnytsia, Ukraine) *gmv78492@gmail.com*

THE CONCEPT OF AUTHORIAL INTENTIONALITY IN HUMANITIES

Intentionality is a key concept of phenomenology; we can say that with the introduction of this concept in Brentano, phenomenology begins as a philosophical school. There are versions of phenomenology that can do without it, but most authors have attributed and attribute themselves to phenomenology, one way or another use it. However, a strikingly small number of publications explicitly devoted to this topic can be noted. Moreover, we have not come across studies in which at least the evolution of this key concept for phenomenology was outlined, and the significance of its transformations for phenomenology itself was revealed. All this prompts us to turn to this topic. It is the disclosure of the structure of intentionality which, in theory, has the potential to provide phenomenology with this outlet. In other words, intentionality is a thread, following which it is possible to uncover concrete connections, cognizes, evaluates, the will, the acting subject with the surrounding world of things, natural and cultural, and with other subjects. In any case, this appeal became an expression of the inescapable desire of philosophy to come to something real, different both from the average comprehensibility of everyday life, and from theoretical abstractions. The structure of intentionality, therefore, involves the study of concrete, vital relationships between the subject and the world. This eliminates the gap, the gulf between the subjective and the objective: both open up in interpenetration and inextricable ties. An even more radical thesis is connected with this circumstance, which is related to the division of philosophical disciplines: it is thanks to the introduction of the concept of intentionality that the distinction between ontology and the theory of knowledge is eliminated, since the intentional act contains both objective and mental, noetic components, which are considered as implicating one second.

Key words: intentionality, representation, cognition, humanities, phenomenology.

Постановка проблеми. Для вітчизняного літературознавства є актуальним пошук альтернативних методів щодо класичних ідеалістичних підходів до інтерпретації авторської суб'єктності. Одним з них є метод *інтенційного* аналізу.

Мета статті – загальний підсумок тих рефлексій, що присвячені проблематиці інтенційності у філософському та загально естетичному сенсі.

Виклад основного матеріалу. Поняття інтенційності (*der Begriff der Intentionalität*) у гуманітаристиці реактуалізує Франц Brentano. Запроваджене у високій схоластиці на позначення одного з модусів пізнавальної діяльності (націленість останньої на певний предмет, що лежить поза свідомістю), воно отримує у Brentano розвиток у філософсько-психологічному аспекті. Інтенційність, за Brentano, є атрибутом т. зв. «інтенційного (ментального)» внутрішнього існування (*intentionale Inexistenz*) предмета, під яким учений розуміє «відношення до змісту, спрямованість на предмет (під яким тут не повинна матися на увазі реальність), або іманентна предметність» (Brentano 1873: 35). Будь-який психічний феномен містить у собі щось у якості об'єкта, хоча й не в однаковий спосіб. «В уявленні щось уявляється, у судженні щось стверджується чи заперечується, у любові – любиться, у ненависті – ненавидиться тощо» (Brentano 1873: 35). Головною підставою для запровадження у своїй психологічній філософії поняття інтенціональності Brentano вбачає необхідність розмежування фізичних і психічних феноменів. І саме інтенційність є тим явищем, що характеризує всі психічні феномени.

Фундаментальна відмінність між психічними та фізичними феноменами, якщо ми застосовуємо для її характеристики поняття інтенціональності, полягає в тому, що перші сприймаються винятково у внутрішній свідомості, у той час як другі даються лише у зовнішньому сприйнятті. Таким чином, психічний феномен – це феномен, що інтенційно містить у собі певний предмет.

У своїх основоположних міркуваннях про інтенційність Brentano спирається на класичні судження Арістотеля, які він наводить у своєму трактаті «Про душу». Філософ казав, що те, що відчувається як таке, що відчувається, існує вже в тому, хто відчуває. Почуття сприймає те, що відчувається, без матерії, а те, що мислиться існує в розумі, що мислить (Арістотель, 1937: 83).

Варто зауважити, що аристотелівське розуміння того, що потім називатиметься інтенційність, передбачає *об'єктивне* існування відчуттів, уявлень та думок, що не є продуктом нашої свідомості, а є міметично зображеними ідеями. Такий

принцип розуміння інтенційного існування характеризує також міркування Філона Олександрійського та інших неоплатоніків та перипатетиків аж до Августина Аврелія (*verbum mentis*).

Власне латинський термін *intentio*, під яким малося на увазі щось відмінне від самого себе, але те, що є в нашій свідомості, починає активно використовуватися високою схоластиком від часів Ансельма Кентерберійського та Томи Аквіната. Останній, очевидно, спростовуючи основні положення номіналістів, твердить, що мислимо інтенційно існує в мисленні, предмет любові – у тому, хто любить, жадане – у тому, хто жадає. Коли в його трактаті йдеться про переживання Святого Духа, то це пояснюється *інтенційним* переживанням через любов. У внутрішньому інтенційному існуванні, що міститься в мисленні та любові, Тома також намагається віднайти певну аналогію до таїни триєдності та сходження Слова й Духа ad intro. Форми зовнішніх для людини об'єктів (*species in re*) з'єднані з матерією цих об'єктів. Ці форми передаються через середовище, де вони стають формами в середовищі (*species in medio*), до органу почуттів. У процесі передачі через середовище форми стають якимось чином з'єднаними з іншою матерією – з матерією середовища, і не в такий спосіб, яким вони були з'єднані з матерією вихідних об'єктів. Потім форми із середовища передаються до органу почуттів. У цьому органі форми якось з'єднуються з матерією цього органу. Після цього чуттєво сприйняті форми (*species sensibilis*) синтезуються в єдиний об'єкт загальним почуттям. Потім ці ж форми стають предметом тієї здатності душі, що уявляє. Здатність душі, що уявляє, породжує фантазму, у якій ці форми присутні (Перлер, 2016: 73–74). Тома Аквінський залишає грецький термін без перекладу й використовує кальку *phantasma* (д.-гр. φάντασμα). Як і в Арістотеля, *phantasma* в нього означає «те, що уявляється», «уявлення». Однак це не є обов'язково візуальним образом, це може бути образ, породжений за допомогою загального почуття з використанням декількох почуттів, і *phantasma* може не мати за собою ніякого реального об'єкта, вона може бути отримана за допомогою різних об'єктів, як це відбувається в разі отримання нами фантазми «цапоолення» (Перлер, 2016: 123–124). Слід зауважити, що форми, котрі чуттєво сприймаються, Тома Аквінський називає такими, що володіють «інтенціональним, або духовним буттям» (*esse intentionale sive spirituale*), тоді як ті самі форми в зовнішніх речах він називає такими, що володіють «природним буттям» (*esse naturale*) (Берестов, 2019: 75).

Після Brentano та – особливо – Husserl (про його концепцію йтиметься нижче) теорія інтенційності в гуманітаристиці розвивається здебільшого в психологічній царині.

Сучасні дискусії про природу інтенційності є невіддільною частиною дискусій про природу умов: що таке розум і що таке «мати розум»? Вони виникають в контексті онтологічних і метафізичних питань про фундаментальну природу психічних станів: таких станів, як сприйняття, запам'ятовування, віра, бажання, надія, знання, намір, почуття, переживання тощо. Що таке мати такі психічні стани? Як ментальне є пов'язаним з фізичним, тобто як психічні стани пов'язані з тілом людини, з її станами або станами її мозку, з його або її поведінкою й зі станом справ у світі?

Чому інтенційність так називається? У філософському використанні значення слова «інтенційність» не слід плутати зі звичайним значенням слова «намір». На це вказує значення латинського слова *intentio*, яке є етимологічно виправданим. Щодо «інтенційності» відповідна ідея, що лежить в основі інтенційності, пов'язана з уявною спрямованістю (або уважністю) до об'єктів, як яби розум був витлумачений як ментальний годинник, стрілки якого могли бути належним чином спрямовані на різні цілі. У середньовічній логіці та філософії латинське слово *intetio* використовувалося для того, що сучасні філософи та логіки називають «концепцією» або «інтенцією»: щось, що може бути вірним і для не ментальних речей і властивостей – речей і властивостей, що лежать поза розумом – і, відтак, можуть представити розум. Припускаючи, що поняття саме по собі є чимось ментальним, інтенція також може бути вірною для ментальних речей. Наприклад, концепція собаки, яка є наміром першого рівня, належить до окремих собак або до властивостей собак. Це також підпадає під різні концепції вищого рівня, які можна застосувати до нього: зокрема, *поняття*, *ментальність* тощо. Якщо це так, то, хоча концепція першого рівня є вірною для не ментальних речей, концепції вищого рівня можуть бути когерентними щодо ментального. Звернімо увагу, що за такого способу мислення концепції, дійсні для ментальних речей, є ймовірно логічно складнішими, ніж концепції, дійсні для не ментальних речей.

Хоча значення слова «інтенційність» у сучасній гуманітаристиці є пов'язаним зі значеннями такого слова, як «намір», проте його не слід плутати з ним.

Крім того, варто розрізняти *рівні інтенційності*. Багато психологічних станів індивіда,

пов'язаних з інтенційністю (наприклад, переконання), пов'язані (або представляють їх) з не ментальними речами, властивостями та станами суб'єкта. Чимало також ідеться про психологічні стани іншої людини (наприклад, переконання іншої людини). Віра в переконання інших демонструє те, що відомі як «інтенційність вищого порядку». Концепція інтенційності відіграє центральну роль як у традиції аналітичної філософії, так і у феноменологічній традиції. Як ми бачимо, деякі філософи заявляють, що інтенційність характерна для всіх психічних станів. Brentano характеризує інтенційність досить складно. В основі його теорії, як ми бачили, лежить концепція про «навмисне відсутності об'єкта» Після публікації (1978 рік) приматологів Девіда Премака і Гая Вудраффа «Чи є в шимпанзе теорія розуму?» (Premack, Woodruff, 1978), з підзаголовком «пам'ятайте теорію», багато емпіричних досліджень останніх тридцяти років було присвячено психологічним питанням: чи можуть примати, які не є людьми, приписувати психологічні стани з інтенційністю іншим, і тому, як людські діти розвивають свою здатність приписувати іншим психологічні стани з інтенційністю (варті уваги, зокрема, коментарі філософа Джонатана Беннетта до цієї публікації, наведені в розвідці Яна Равенскрофта (Ravenscroft, 2016: 245–255).

Дослідник зазначає, що починаючи з 1950-х років, соціальні психологи досліджували способи, у які люди мислять і описують поведінку та особистість. Фріц Гайдер (1958 рік) відзначив важливу відмінність між інтенційною та ненавмисною поведінкою й стверджував, що розсудкові пояснення навмисної поведінки важливо відрізнити від тих, що стосуються ненавмисної поведінки. Зокрема, пояснення інтенційної поведінки *агента* дуже часто звертаються до феноменів, що спричинюють його дії. Подальша «польова робота», як правило, засвідчувала принципове розмежування між причинами поведінки в межах «людини» та «ситуації». Особисті причини перебувають усередині агента. Бертрам Малле зазначив, що розрізнення особи / ситуації принципово відрізняється від інтенційного / не інтенційного. Найближчі причини інтенційної поведінки – причини агента – дійсно є внутрішніми для агента; однак, найближчі причини деяких не інтенційних поведінок також є такими. Наприклад, крик у відповідь на жахливий стимул є не інтенційною поведінкою, але все ж таки його найближча причина – страх – є інтенційним (Malle, 2004: 134–137).

Концепція інтенційності відіграє центральну роль як у традиції аналітичної філософії, так

і у феноменологічній традиції. Як бачимо, деякі філософи заявляють, що інтенційність характерна для всіх психічних станів. Brentano характеризує інтенційність досить складно. В основі його опису лежить концепція Brentano про «зумисну відсутність об'єкта».

Втім, не зовсім зрозумілим є те, що має на увазі Brentano, коли говорить, що об'єкт, на який спрямований розум, «не слід розуміти таким, що означає річ» (Brentano 1873: 155) Що може означати для феномена (скажімо, ментального) виявляти «зумисну відсутність об'єкта»? Що таке феномен, щоб «включити щось як об'єкт в себе»? Чи зображують «посилання на зміст» і «напрямок до об'єкта» дві різні ідеї? Або ж це два різні способи вираження однієї й тієї самої ідеї? Якщо інтенційність може пов'язати розум із чимось, що або не існує, або існує цілком в розумі, яким воно може бути?

Незважаючи на те, що ці кілька коротких зауваг доповнюють складні, абстрактні та суперечливі ідеї, вони визначили порядок денний для всіх наступних філософських дискусій про інтенційність наприкінці дев'ятнадцятого й упродовж двадцятого століть. Були деякі дискусії про значення виразу Brentano «зумисне небуття». Чи має на увазі Brentano, що об'єкти, на які спрямована свідомість, є внутрішніми щодо самого розуму (існують у розумі)? Або він мав на увазі, що розум може бути спрямованим на відсутні об'єкти? Або він мав на увазі обидві ситуації (Crane, 1998: 134)?

Деякі з провідних ідей феноменологічної традиції можна застосувати до цієї проблеми. Слід згадати Едмунда Гуссерля (Husserl, 1913, 1970), який був одночасно засновником феноменології та учнем Brentano. Мета феноменологічного аналізу, згідно з теорією Гуссерля, полягає в тому, щоб показати, що істотною властивістю інтенційності є спрямованість на щось таке, що не залежить від існування якоїсь реальної фізичної мети, незалежної від самого інтенційного акту. Аби досягти поставленої мети Гуссерль запроваджує, два поняття, що стали центральними для інтерналістської інтерпретації інтенційності: поняття *noema* (множина *noemata*) і поняття *epoche*, або ж феноменологічна редукція. Під словом «*ноема*» Гуссерль розуміє внутрішню структуру психічних процесів. Феноменологічна редукція призначена для того, щоб допомогти зрозуміти сутність розумових дій, призупинивши всі наївні передумови досвіду щодо різниці між реальними й вигаданими сутностями (про ці феноменологічні концепції у своїх статтях пишуть Фоллесад та інші. Їх про-реферовано в книзі Г. Дрейфуса (Dreyfus, 1982)).

Подальше обговорення концепції інтенційності Гуссерля провадилося в розвідках Д. Белла (Bell, 1990) та М. Дамметта (Dummett, 1993).

У двох наведених вище пунктах Brentano навів цілу дослідницьку програму, засновану на трьох різних тезах. Відповідно до першої тези, вона є основоположною для феномена інтенційності, позаяк виявляється в ментальних станах, таких як любов, ненависть, бажання, віра, судження, сприйняття, надія і чимало інших, які цей ментальний стан спрямовують на різні речі, відштовхуючись від себе. Згідно з другою тезою, для об'єктів, на які спрямовано розум через інтенційність, характерне те, що вони мають властивість, яку Brentano називає *зумисним небуттям*. Згідно з третьою тезою, інтенційність є ознакою ментального: усе дотичне до ментального стану демонструє інтенційність.

Проблема співвідношення інтенційності та реляційної природи змісту справжніх одиничних думок може бути загострена загадкою, яку застосував Готтлоб Фреге (Frege, 1952): як можна раціонально утримувати два різних одиничних переконання, які одночасно належать до одного і того ж об'єкта? Ця загадка пов'язана з іншою загадкою: загадкою що полягає в тому, як твердження, що виражає віру в ідентичність, може бути правдивим та інформативним.

Починаючи з Фреге, в аналітичній філософії було звичайною практикою досліджувати інтенційну структуру людської думки, описуючи логічну структуру мови, використовуюваної її носіями, які б воліли висловити або приписати іншим свою думку для переконливого обґрунтування (Dummett, 1973) Припустимо, каже М. Дамметт, що Ава правильно вважає, що Геспер сяє, побачивши, що Геспер сяє. Припустимо також, що вона не може повірити, що Фосфор сяє, тому що, хоча вона правильно вважає, що Геспер називається «Геспер», вона помилково вважає, що «Фосфор» – це назва іншої планети (яку вона в цей час не бачить), і вона зазнає невдачі, не дізнаючись, що «Фосфор» – це ще одне ім'я для Геспера. Отже, у той час як перша інтенція про переконання є вірною, друга звіт є хибною:

- Ава вважає, що Геспер сяє;
- Ава вірить, що Фосфор сяє.

Зважаючи на те, що «Геспер» і «Фосфор» – це просто імена одного й того самого об'єкта, як Ава може вірити одному й не вірити іншому? З огляду на те, що «Геспер» і «Фосфор» належать до одного й того самого об'єкта, може видатися, що «Геспер сяє» є вірним, якщо тільки «Фосфор сяє» є вірним і що ці дві пропозиції висловлюють

одне й те саме судження. Якщо важливе для Ави припущення, полягає в тому, що мова йде про Геспера та про його сяйво, як вона може вірити в одне й не вірити в інше, оскільки обидва належать до Геспера?

Інша пов'язана загадка – загадка про те, як прояви ідентичності можуть бути й правдивими, й інформативними. Здається очевидним, що Ава не могла сумніватися в тому, що судження «Геспер є Геспер» є правдою. Але здається очевидним також, що вона може – насправді вона це й робить – сумніватися в тому, що судження «Геспер є Фосфор» висловлює правду. Насправді, коли вона дізнається, що судження «Геспер – це Фосфор» дійсно виражає істину, вона дивується (Richard, 1990; Salmon 1986).

Фреге запропонував дуже продуктивне розв'язання обох загадок у площині інтенцій-

ності. Це загальне розв'язання засноване на його відомому розрізненні між посиланням (або *Bedeutung*) і змістом (або *Sinn*). Смысл, що є способом уявлення про посилання, імовірно, є чимось абстрактним, що може бути конкретним індивідуумом як втілено, так і представлено або сприйнято розумом. Ця різниця в певному сенсі нагадує відмінність між тривалістю та інтенцією й суперечить уявленню Джона Стюарта Мілля про те, що власні імена мають смисл і не мають ніякого значення (Mill, 1884: 234).

Висновки. Таким чином, авторська інтенційність і досі не є однозначно розв'язаною проблемою з огляду на її співвідношення як з мовленнєвим та естетичним узусом, так і з класичними філософськими концепціями про образ та наочне уявлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристотель. О душе. Москва : Государственное социально-экономическое издательство, 1937. 179 с.
2. Берестов И. В. Дефект в теории передачи форм Аристотеля и Фомы Аквинского. *Вестник Томского государственного университета*. 2019. № 439. С. 73–84.
3. Перлер Д. Теории интенциональности в Средние века / пер. с нем. Г. В. Вдовиной. Москва : Издательский Дом «Дело», 2016. 472 с.
4. Bell D. Husserl. London : Routledge and Kegan Paul, 1990. 543 p.
5. Brentano F. *Psychologie vom empirischen Standpunkt*. Duncker & Humblot, 1873. 352 S. URL: <https://play.google.com/books/reader?id=CxBVAAAAMAAJ&hl=uk&pg=GBS.PA35> (дата звернення: 02.05.2020).
6. Crane T. Intentionality as the mark of the mental. *Contemporary Issues in the Philosophy of Mind*. Cambridge : Cambridge University Press. 1998. P. 112–142.
7. Dennett D. C. Content and Consciousness. London : Routledge and Kegan Paul. 1969. 514 p.
8. Dreyfus H. L. Husserl, Intentionality and Cognitive Science. Cambridge, Mass. : MIT Press, 1982. 543 p.
9. Dummett M. Frege and Husserl on reference. *The Seas of Language*. Oxford : Oxford University Press, 1993. P. 23–64.
10. Dummett M. Frege: Philosophy of Language. New York : Harper and Row, 1973. 359 p.
11. Frege G. On sense and reference. *Philosophical Writings of Gottlob Frege*. Oxford : Blackwell, 1952. P. 224–300.
12. Husserl E. *Ideen zu einer Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie*. Halle : Niemeyer, 1913. URL: <https://www.springer.com/series/6062/> (дата звернення: 04. 05. 2020).
13. Husserl E. *Logical Investigations*. London : Routledge and Kegan Paul. 1970. 432 p.
14. Malle B. *How the Mind Explains Behavior: Folk Explanations, Meaning, and Social Interaction*. Cambridge MA : MIT Press, 2004. 423 p.
15. Mill J. S. *A System of Logic, Ratiocinative and Inductive: Being a Connected View of the Principles of Evidence and the Methods of Scientific Investigation*. New York : Harper, 1884. 765 p. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/system-of-logic-ratiocinative-and-inductive/290C43FBA4DC7022540D58E7EC49B1C2> (дата звернення: 04. 05. 2020).
16. Premack D. G., Woodruff G. Does the chimpanzee have a theory of mind? *Behavioral and Brain Sciences*. 1978. № 1. P. 515–526.
17. Ravenscroft I. *Folk Psychology as a Theory*. London, 2016. 345 p.
18. Richard M. *Propositional Attitudes*. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 456 p.
19. Salmon N. Frege's Puzzle. Cambridge, Mass. : MIT Press. 1986. 378 p.

REFERENCES

1. Aristotel'. O dushe [On the Soul]. Moskva: Gosudarstvennoe social'no-ekonomicheskoe izdatel'stvo, 1937. 179 s. [in Russian].
2. Berestov I.V. Defekt v teorii peredachi form Aristotelya i Fomy Akvinskogo [A defect in the theory of the transfer of the forms of Aristotle and Thomas Aquinas]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta*. 2019. № 439. S. 73–84. [in Russian].
3. Perler D. Teorii intencional'nosti v Srednie veka [Theories of intentionality in the Middle Ages] / per. s nem. G.V. Vdovinoj. M.: Izdatel'skij Dom «Delo», 2016. 472 s. [in Russian].
4. Bell D. Husserl. London: Routledge and Kegan Paul, 1990. 543 p.
5. Brentano F. *Psychologie vom empirischen Standpunkt*. Duncker & Humblot, 1873. 352 s. – URL: <https://play.google.com/books/reader?id=CxBVAAAAMAAJ&hl=uk&pg=GBS.PA35> (accessed 02 May 2020).

6. Crane T. Intentionality as the mark of the mental. *Contemporary Issues in the Philosophy of Mind*. Cambridge: Cambridge University Press. 1998. pp. 112–142.
7. Dennett D.C. *Content and Consciousness*, London: Routledge and Kegan Paul. 1969. 514 p.
8. Dreyfus H.L. *Husserl, Intentionality and Cognitive Science*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1982. 543 p.
9. Dummett M. Frege and Husserl on reference. *Dummett M. The Seas of Language*. Oxford: Oxford University Press, 1993. pp. 23–64.
10. Dummett M. *Frege: Philosophy of Language*. New York: Harper and Row, 1973. 359 p.
11. Frege G. On sense and reference. *Philosophical Writings of Gottlob Frege*. Oxford: Blackwell, 1952. pp. 224–300.
12. Husserl E. *Ideen zu einer Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie*. Halle: Niemeyer, 1913. – URL: <https://www.springer.com/series/6062/> (accessed 04 May 2020).
13. Husserl E. *Logical Investigations*, London: Routledge and Kegan Paul. 1970. 432 p.
14. Malle B. *How the Mind Explains Behavior: Folk Explanations, Meaning, and Social Interaction*. Cambridge MA: MIT Press, 2004. 423 p.
15. Mill J.S. *A System of Logic, Ratiocinative and Inductive: Being a Connected View of the Principles of Evidence and the Methods of Scientific Investigation*. New York: Harper, 1884, 765 p. – URL: <https://www.cambridge.org/core/books/system-of-logic-ratiocinative-and-inductive/290C43FBA4DC7022540D58E7EC49B1C2> (accessed 04 May 2020).
16. Premack D.G., Woodruff G., Does the chimpanzee have a theory of mind? *Behavioral and Brain Sciences*, 1, 1978. pp. 515–526
17. Ravenscroft I. *Folk Psychology as a Theory*. London, 2016. 345 p.
18. Richard M. *Propositional Attitudes*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 456 p.
19. Salmon N. *Frege's Puzzle*. Cambridge, Mass.: MIT Press. 1986. 378 p.